

Spår av hus vid Jovisgatan

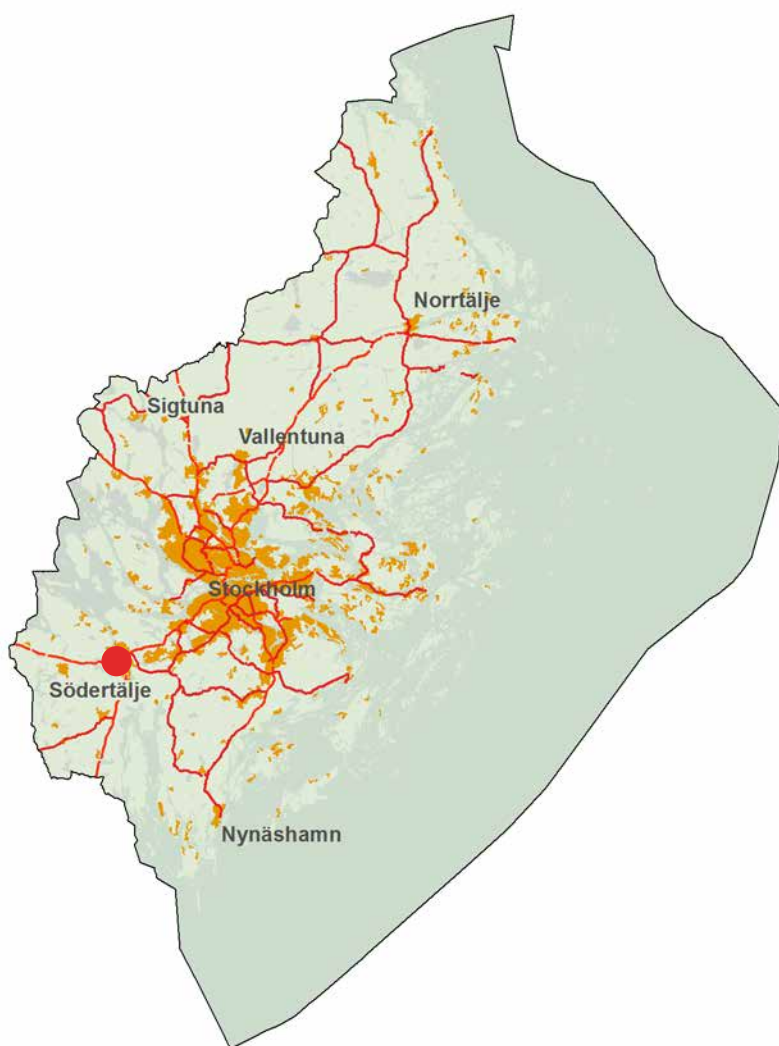
RAÄ-nr Södertälje 133:1
Jovisgatan vid kvarteret Solen 7
Södertälje stad
Södermanland
Karin Sundberg

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Stockholms län med platsen för
schaktningsövervakningen markerat i rött.*

© 2018 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2018:22

Författare Karin Sundberg

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Arbete pågår. Foto över schaktet från norr.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2018:29

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Spår av hus vid Jovisgatan

RAÄ-nr Södertälje 133:1
Jovisgatan vid kvarteret Solen 7
Södertälje stad
Södermanland

Karin Sundberg

Lst dnr 431-51846-2017

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Stockholm
Kommun	Södertälje
Landskap	Södermanland
Socken	Södertälje
Kvarter	Solen 7

Fornlämningsnummer	RAÄ-nr Södertälje 133:1
Lämningsstyp	Stadslager
Datering	1700–1800-tal

Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2017-12-20
Länsstyrelsens diarienummer	431-51846-2017
Arkeologgruppens projektnummer	Ag 2018_05

Projektledare	Karin Sundberg
Fältpersonal	Karin Sundberg

Undersökningstid	2018-05-22 till 2018-06-10
Undersökt yta	72 m ²
Inmätningsteknik	Manuell inmätning med efterföljande digitalisering

Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

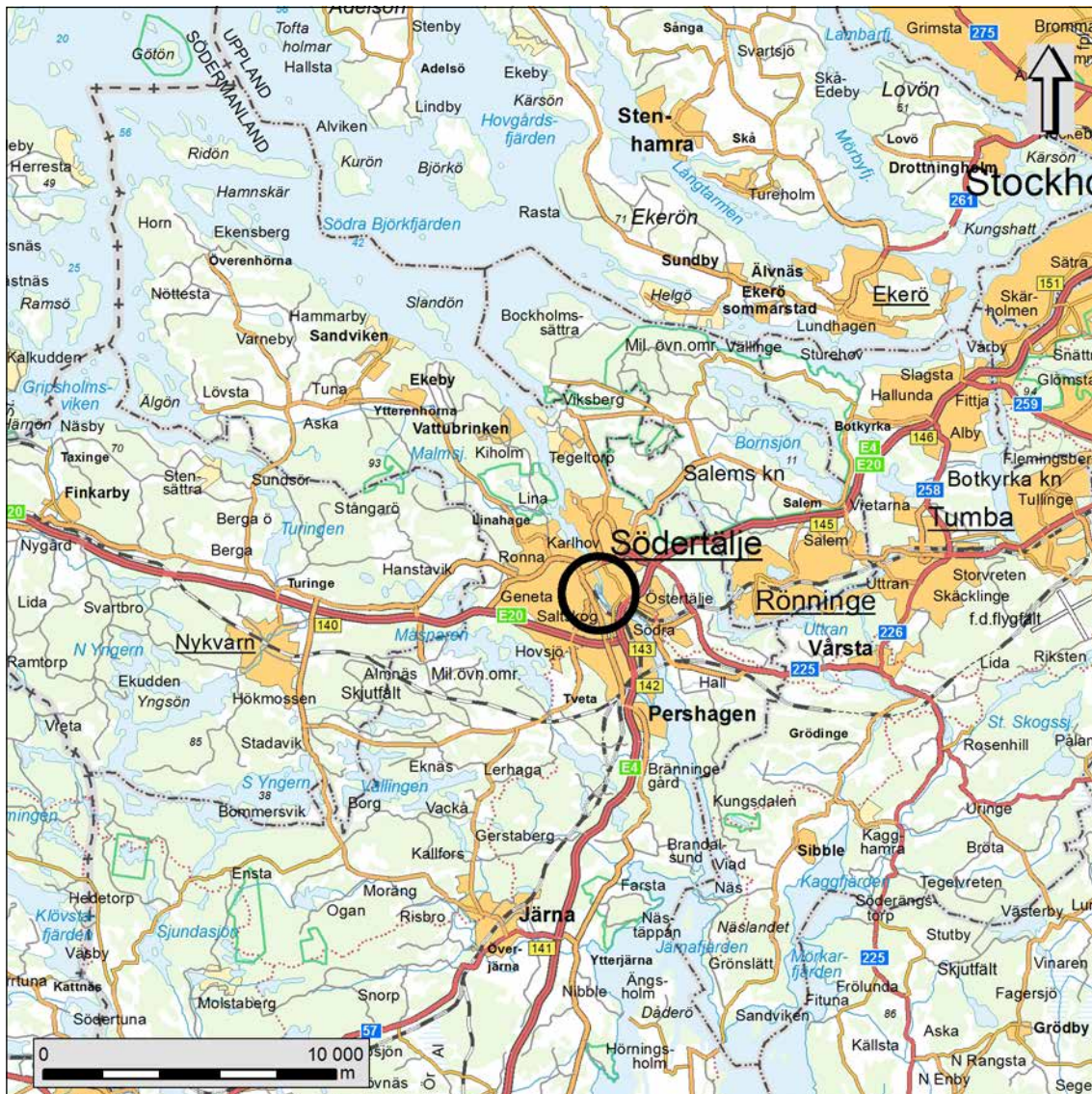
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Tidigare undersökningar.....	8
Syfte	9
Metod	9
Resultat.....	10
Tolkning.....	13
Referenser	14
Bilagor	15

Figur 1. Karta över Södertäljetrakten med den aktuella området markerad med svart ring. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

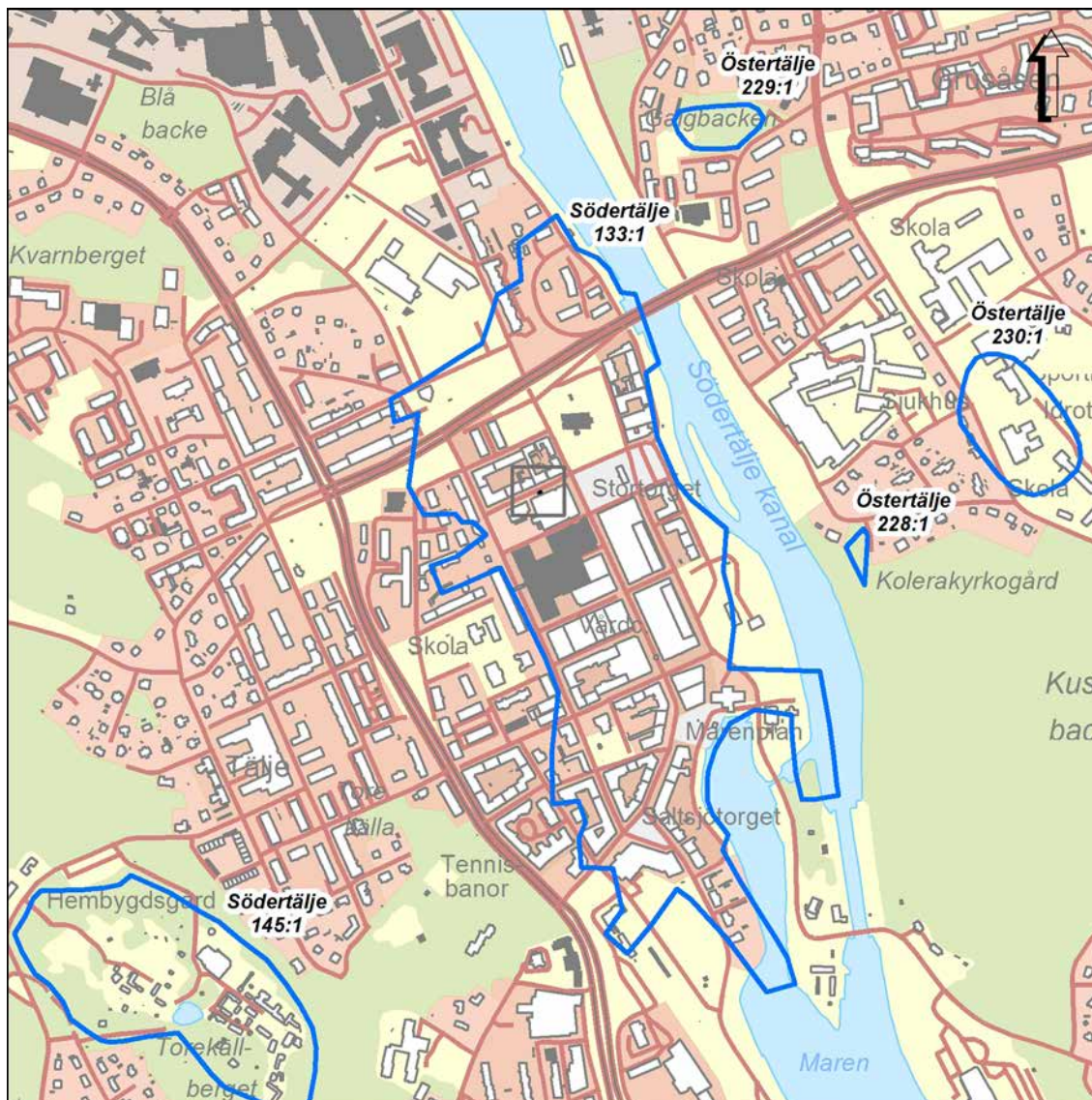
Arkeologgruppen AB har utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning i samband med anläggandet av ny VA-servis och fjärrvärme-servis i centrala Södertälje.

I samband med detta påträffades en del av en husgrund med intilliggande kullerstensläggning. Husgrunden härrör troligen från en byggnad som är synlig på den ekonomiska kartan från år 1951 och som uppfördes efter den stora branden år 1719.

Inledning

Arkeologgruppen AB har utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i samband med anläggandet av ny vatten- och avloppsservis samt fjärrvärmeservis. De drogs från befintliga huvudledningar i Jovisgatan till kvarteret Solen, Jovisgatan 5. Schaktet var sammantaget cirka 15 meter långt och 4–6 meter brett. Djupet uppgick till max 2,2 meter.

Undersökningen genomfördes i omgångar under maj och juni år 2018 av Karin Sundberg. Beställare var Telge Nät AB och Länsstyrelsen i Stockholm var beslutsfattare.

Figur 2. Karta över Södertälje med fornlämningsområdet. Området för schaktet markerat med svart. Skala 1:10 000.

Bakgrund och kulturmiljö

Nedanstående text rörande bakgrund och tidigare undersökningar är hämtad ur "Kvarteret Venus" (Ramström och Strengbom 2016).

I gamla källor omnämns Södertälje som Tälje. Stadens namn har med tälja att göra, något som är inskuret, i det här fallet en lång vik. Fram till 600-talet fanns i området ett farbart sund som knöt samman Mälardalsområdet och Östersjön. Till följd av landhöjningen smalnade sundet av och en ås, vilken anses vara platsen för det äldsta Tälje höjde sig i dess mitt. I och med avsmalmandet av sundet gick det inte längre att segla förbi obehindrat, båtarna fick släpas eller rullas över landtungan eller så omlastades godset till båtar på andra sidan. Den gamla farleden genom Tälje hade inte samma sträckning som den nuvarande kanalen utan landtungan där båtarna drogs motsvaras sannolikt idag av Storgatans sträckning. Trots uppgrundningen var Täljeleden ändå den kortaste förbindelsen söderifrån till Mälaren och Tälje blev en viktig lastplats, handelsplats och mötesplats. Ett stadsliknande samhälle antas ha funnits redan någon gång på slutet av 900-talet eller i början av 1000-talet. Tälje omnämns för första gången i skriftliga källor i Adam av Bremens berättelser från 1070-talet. En berättelse beskriver Ansgars besök på Birka år 829 och i beskrivningen av vägen dit omnämns Tälje. Även under medeltiden hade det strategiska läget mellan Mälaren och Östersjön stor betydelse. Tälje fick troligen sina stadsprivilegier vid 1300-talets mitt. Under 1200-talets slut och 1300-talets början framträdde Tälje som en mötesplats för andliga och politiska ledare. Mellan åren 1318 och 1527 fungerade Tälje som administrativt centrum för ett område som motsvarar ungefär dagens kommun. Området benämns som Täljehus. Byggnaden Täljehus var en fästning byggd på en ö i Täljes norra inlopp i början av 1300-talet, borgen brändes år 1435 men ruinen finns ännu kvar. Det är inte mycket känt om förhållandena i den medeltida staden men bosättningen begränsades troligen till åsen. Mot slutet av 1100-talet uppfördes en stenkyrka som sannolikt föregåtts av en träkyrka. I början av 1600-talet var Tälje en av landets ledande hamnar. Efter tillkomsten av Norrtälje bytte staden namn till Södertälje år 1622. Den äldsta kartan över Tälje dateras till år 1648, och den antas ge en bild av stadens utseende vid medeltidens slut. Kartan visar en oregelbunden stadsplan av medeltida typ med kyrkan som ett dominerande inslag. Det medeltida torget låg norr om kyrkan och gatusträckningarna var oregelbundet formade. Mitt genom staden gick huvudgatan som idag motsvaras av Storgatan. Två större bränder drabbade Södertälje under 1600-talet: år 1630 och år 1650. Förödelsen efter stadsbranden år 1650 var stor och omfattande delar av bebyggelsen utplånades. Efter branden reglerades stadens gator och torg och det oregelbundna medeltida stadsnätet ersattes av stormaktstidens rutnätsmönster. Nu förflyttades torget till söder om kyrkan. Den nya stadsplanen blev i stort sett bestående fram till citysaneringen på 1960-talet. År 1719 härjades staden av

ryssarna och en stor del av stadens bebyggelse brann åter ner. Efter branden återuppfördes Rådhuset intill kyrkan och staden återuppbyggdes kring Storgatan, torget och kyrkan (Andersson m.fl. 2006:11).

Efter branden år 1719 fanns en diskussion om var det nya rådhuset skulle byggas upp och först år 1732 kunde bygget påbörjas och dess nya placering blev då på den västra sidan om torget. Efter tre år var det nya rådhuset färdigt. I byggnaden rymdes även ett gästgiveri. Rådhuset blev sedermera för litet och byggdes ut. I och med cityomdaningen på 1960-talet flyttades byggnaden och kvarteret fick en helt annan karaktär.

Tidigare undersökningar

Få storskaliga arkeologiska undersökningar har gjorts i Södertälje. De senaste åren har dock de arkeologiska uppdragen ökat och kunskapen om Södertäljes äldsta historia utökats. I kvarteret Venus, beläget mellan Stortorget och Södertälje kanal gjordes en större arkeologisk undersökning år 2015. De äldsta lämningarna på platsen kunde dateras till 490–1220 e.Kr. och bestod av stolphål, härdar, kokgropar och en väggränna. Efterföljande fas bestod av stadsbebyggelse etablerad före stadsregleringen. Efter stadsbranden år 1650 gjordes omfattande planeringar inom kvarteret och sedan vidtog återuppbyggnaden av stadsbebyggelsen.

I samband med ledningsdragningar i Jovisgatan år 1973 påträffades ett odaterat kulturlager som var 0,15–0,2 meter tjockt (Ramström och Strengbom 2016 och där anförd litteratur).

Syfte

Syftet fastläggs i Länsstyrelsens förfrågningsunderlag: "att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera kulturlager, konstruktioner och fynd som påträffas vid schaktningen."

Metod

Arbetet utfördes som en schaktningsövervakning, vilket innebär att en arkeolog övervakar schaktningsarbetena vid exploatörens arbetstillfälle. Arbetet utfördes med grävmaskin som skiktvis grävde ner till lager- och anläggningsnivå. Lager och anläggningar handgrävdes i syfte att avgöra typ och funktion. Inmätningarna skedde manuellt och digitaliserades i efterhand. Alla anläggningar och lager dokumenterades i profil. Ritningarna digitaliserades i ArcGis. Fältdokumentationen bestod av schaktbeskrivningar, anläggningsbeskrivningar, kulturlagerbeskrivningar och en stratigrafisk redogörelse. Fotodokumentation skedde kontinuerligt.

Resultat

Schaktet sträckte sig tvärs över Jovisgatan i nordväst–sydöstlig riktning. I den norra delen skedde schaktningen enbart i äldre ledningsdragningar och inga fornlämningar påträffades. Under asfalt och bärlager låg endast befintliga fjärrvärmerör och påförd sand. Schaktdjupet uppgick här till 2,2 meter.

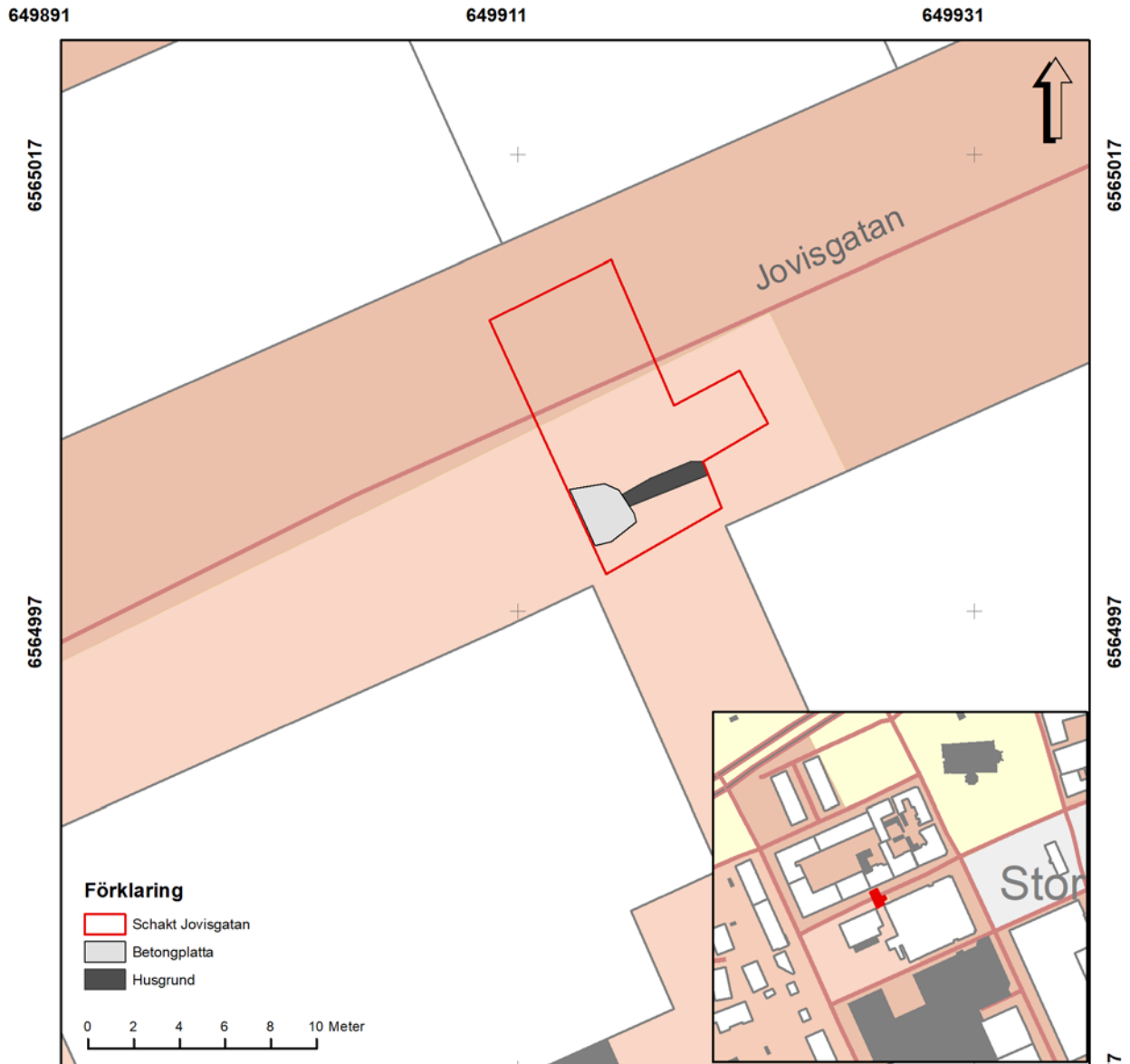
Även i den södra delen skedde schaktningen främst i en äldre ledningsdragning men inom ett cirka 1,0 meter brett område fanns äldre lämningar bevarade. Under asfalt, bärlager och betongplatta (sammantaget cirka 0,5 meter djupt) påträffades en rad med stenar (A4). Raden sträckte sig i öst–västlig riktning i sträckning längs med Jovisgatan. Stenraden tolkades tidigt som del av en husgrund.

A4 var 2,5 meter lång och låg i hela schaktets bredd. Bredden på A4 uppgick till 0,6 meter. Den bestod av fem synliga, huggna, stenar med en storlek om 0,3–0,7 meter. Den flata sidan låg ut mot Jovisgatan. Mellan stenarna fanns murbruk och trärester. Ett tjockt lager med murbruk hade ramlat ner och bildat ett eget lager (A2). Norr om husgrunden låg flera rundade stenar och de tolkas som en kullerstensläggning (A1), en äldre version av Jovisgatan. Under A1 fanns ett cirka 0,5 meter tjockt grått sandlager (A3) med inslag av kol, tegel, glas, ben och ett kritpipsskaft. A3 tolkas som ett utjämningslager som tillkommit före byggnationen av A1, men även inför byggandet av A4. Stratigrafisk under A3 låg ett sandlager (0,2–0,6 meter tjockt) med inslag av sot, kol, tegel, glas (A5) som troligen tillkommit i samband med återställandet efter branden år 1719.

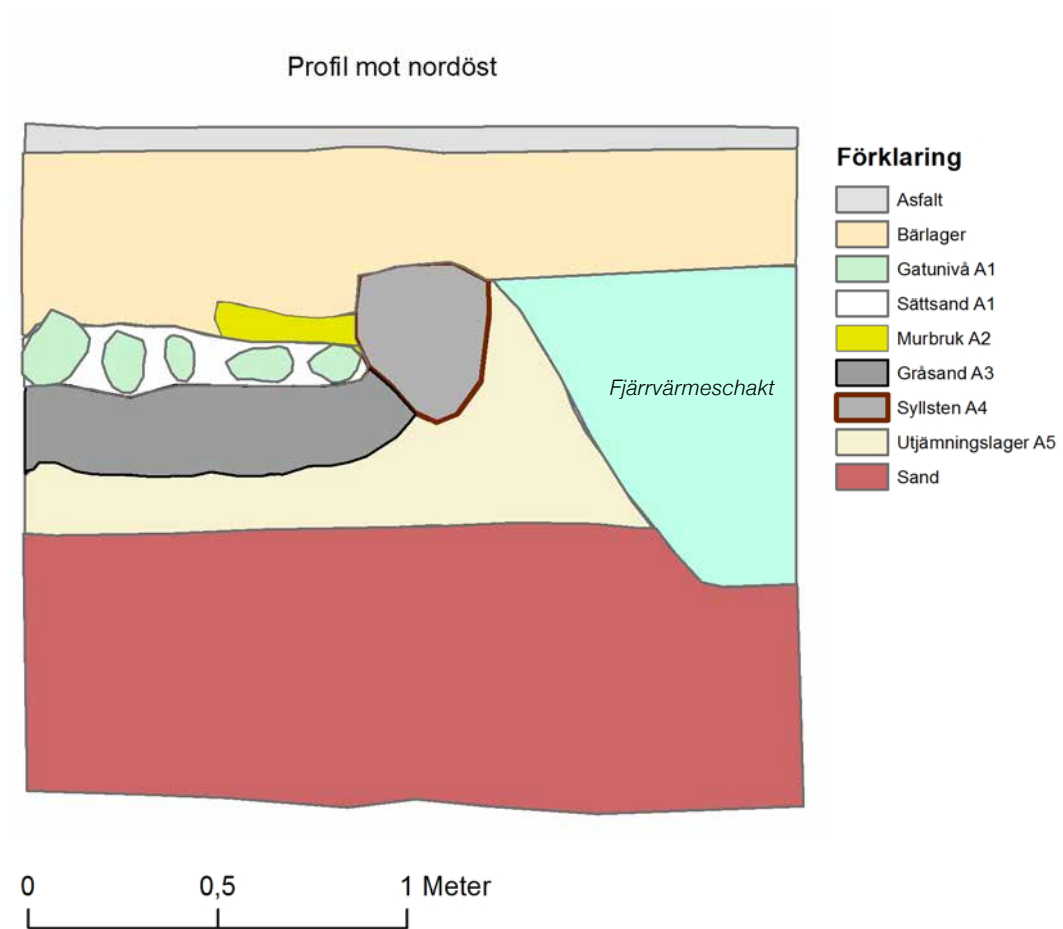

Figur 3. Foto över husgrunden A4.
Foto taget från nordöst.

Inget daterande material fanns i direkt anslutning till grunden men fynden i A3 (utjämningslagret) under kullerstensläggningen förefaller vara 1700–1800-tal. Fyndmaterialet bestod av tegel, obrända ben, ett kritpipsskaft och glas och trärester.

Figur 4. Plan över schaktet med påträffade konstruktioner. Skala 1:300.

Figur 5. Sektionsritning. Skala 1:20.

Tolkning

I samband med 1960-talets omstrukturering av innerstaden flyttades en byggnad från Jovisgatan 7 till Torekällberget, vilket står att läsa i Södertäljes stads historia 2 (Nordström m.fl. 1968:1123–1124).

Vid rivningen av det ovannämnda huset visades det sig att mittdelen av byggnaden utgjordes av en liten timrad stuga på drygt 8×4,5 meter, delad i ett större bostadsrum och ett mindre kök, båda med ingång från en liten utskjutande förstuga av bräder mot gården. Av det trånga utrymmet upptogs cirka 6 kvadratmeter av en skorstensstock med bakugn. Tydliga spår uppvisade att stugan från början haft mycket låga och breda fönsteröppningar. Troligen har byggnaden uppförts direkt efter branden år 1719.

Efter en tid har stugan förlängts med ett kvadratisk rum som byggts på med en vind. Under början av 1800-talet har ytterligare ett rum lagts till längs med gatan. Genom upprepade tillbyggnader och förändringar skapades därför en långsmal byggnad med inte mindre än sex rum på längden, vilket visar på ett ganska typiskt sätt hos stadens borgare att etappvis bygga ut sina trånga stugor (Nordström m.fl. 1968:1124).

På den ekonomiska kartan från år 1951 kan man tydligt se två långsmala hus längs med Jovisgatan. En inte allt för långgående tolkning är därför att den vid schaktningsövervakningen påträffade husgrunden härrör från någon av de två byggnader som återfinns på kartan. Kanske till och med det hus som flyttades till Torekällberget på 1960-talet. De underliggande sandiga och sotiga lagren tolkas som ditkomna i samband med arbetet att återställa kvarteret efter branden år 1719.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Den arkeologiska undersökningen genomfördes enligt undersökningsplanen. Arbetet gick som planerat.

Referenser

Tryckta källor

Nordström, A., Calissendorff, K., Olofsson, S. och Bergquist E. 1968. *Södertälje stads historia 2*.

Ramström, A. och Strengbom, E. *Kvarteret Venus*. RAÄ-nr Södertälje 133:1, Södertälje socken och kommun, Södermanland. Arkeologgruppen rapport 2016:83.

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

1951, Ekonomiska kartan. Rikets allmänna kartverks arkiv akt J133-1013a52.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Innehåll
1	11	5-8,7	2-2,2	I den norra delen fanns bärlager i form av sand därunder fjärrvärmerör. Den södra delen bestod till stora delar av en äldre rördragningen men inom ett parti om cirka 1,7x3,5 meter fanns det en bevarad syllstensrad med underliggande äldre planeringslager.

Bilaga 2. Kontexter

Anl.nr	Typ	Djup (m)	Beskrivning
A1	Kullerstensläggning/ gata	0,5-0,2	Rundade stenar 0,10-0,15 m stora i ett skikt. Mellan stenarna ljus sand.
A2	Murbruk och trä	0,05-0,1	Ett skikt med murbruk och trärester. Ligger delvis ovanpå gatubeläggningen (A1). samt upp mot syllstensraden (A3).
A3	Planeringslager	0,2-0,3	Grå och sotig sand med inslag av tegel.
A4	Syllstensrad	0,4-0,5	0,4-0,6 meter stora stenar lagda med huggen yta åt norr.
A5	Utjämningslager	0,2-0,6	Sand med inslag av sot, kol, tegel, glas

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2018:29

